

Українсько-польські відносини

УДК 94(477.84)"2014/2017":061.23(=162.1)

Альона Гарбарук

Сучасна польщизна Тернопільського краю на сторінках «Monitora Wołyńskiego» (2014–2017 рр.)

У статті зібрано результати опрацювання випусків газети «Monitor Wołyński» за 2014–квітень 2017 рр. Проаналізовано матеріали про тернопільських поляків та функціонування їхніх новочасних громадських об'єднань. Виокремлено вектори діяльності полонійних організацій, розглянуто конкретні проекти за їхньої ініціативи або участі. Особливу увагу приділено напрацюванням двох найбільш потужних польських національних товариств в області – Товариству відродження польської культури ім. Юліуша Словацького в м. Кременець та Польському культурно-освітньому товариству Тернопільської області в м. Тернопіль.

Ключові слова: Тернопільська область, полонія, «Monitor Wołyński», польське національне товариство, польська школа, костел, етнічна батьківщина.

Алена Гарбарук. Современное польское меньшинство Тернопольского края на страницах «Monitora Wołyńskiego» (2014–2017 гг.).

В статье собраны результаты изучения выпусков газеты «Monitor Wołyński» с 2014 г. по апрель 2017 г. Проанализированы материалы о тернопольских поляках и функционировании их современных общественных объединений. Выделены векторы деятельности полонийных организаций, рассмотрены конкретные проекты по их инициативе или участии. Рассмотрены распространенные формы работы актива полонии в деле сохранения польскости – учебные классы, просветительские мероприятия, чествования памятных дат, благоустройство сакральных мест, межгосударственные обмены. Особое внимание уделено наработкам двух наиболее мощных польских национальных объединений в области – Сообществу возрождения польской культуры им. Юлиуша Словацкого в г. Кременец и Польскому культурно-образовательному сообществу Тернопольской области в г. Тернополь.

Ключевые слова: Тернопольская область, полония, польское национальное сообщество, польская школа, костел, этническая родина.

Alyona Garbaruk. Modern Poles of Ternopil region in newspaper «Monitor Wołyński» (2014–2017).

The paper collected the results of studying the issues of newspaper «Monitor Wołyński» by 2014–2017 (April). The materials about Ternopil Poles and operation of their modern-day associations are analyzed. Singled vectors of activity of polish organizations are discussed, specific projects, initiatives and their participation are outlined. Common forms of Polonia's work in maintaining of Polishness are considered. These are language classes, educational events, commemorating of anniversaries, ordering of sacred places, interstate exchanges. Special attention is paid to the functioning of the most powerful Polish national associations in the region – Organization of Polish culture revival named after Juliush Slovacki in Kremenets and Polish cultural and educational organization in Ternopil.

Key words: Ternopil region, Poles, Polish national association, Polish school, church, ethnic homeland.

Постановка наукової проблеми та її значення. Польські національні товариства, що діють на території України як добровільні громадські об'єднання, позиціонують себе послами польської ментальності на теренах проживання. Пересічний статут подібної організації вміщує пункти про відродження мовного середовища, популяризацію культурних надбань, збереження звичаїв і традицій, кристалізацію історичної пам'яті, наближення Польщі українцям й України полякам, налагодження контактів із етнічною батьківщиною.

Станом на 2017 р. Україна третій рік перебуває у стані неоголошеної війни з російськими агресорами. За таких умов крихкою постає геополітична ситуація навколо держави. Стратегічне партнерство України з Польщею, прописане у договорі 1996 р., має продовження й нині. Один із його аспектів – гуманітарна співпраця, в тому числі контакти через недержавні громадські інституції національної меншини. Такі діють в Україні з 1989 року в місцях відносно компактного проживання осіб із польським корінням. Крайніми роками почастішали закиди про неоднозначні мотиви та непрозорість функціонування полонійних структур, що часто інспіровано третіми силами. Опрацювання матеріалів полонійного видання, поширюваного у західних областях України, сприятиме увиразненню знань про реальні справи полонії, у даному випадку – Тернопільщини, та рівень збереження польскості в краї під сучасну пору.

Мета – на основі випусків газети «Monitor Wołyński» за період з 2014 р. по квітень 2017 р. проаналізувати сутність діяльності провідних громадських об'єднань польської меншини Тернопільської області.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Питання діяльності польських товариств в сьогоденній Україні охоплено дослідниками поверхнево. Більшість із них згадують полонійні організації лише в контексті міждержавної гуманітарної співпраці. Регіональний вимір питання простежено на вибіркових прикладах польської спільноти Житомирщини, Хмельниччини, Вінниччини, Івано-Франківщини, Львівщини, Волині, Рівненщини (Н. Місяць, Т. Заставецький, Л. Томілович, С. Татусяк, О. Муравський, А. Лопачак, А. Гарбарук). Тернопільська полонія постала як предмет дослідження у статтях В. Ризинкевича (2005 р.) та В. Ткача (2007 р.). Відтак задекларована тема потребує детального розкриття у наукових студіях.

Дана стаття є певним продовженням напрацювань авторки про зародження і функціонування польських національних товариств Тернопільщини у 1989–2013 рр.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. З-поміж національностей, що проживають у Тернопільській області, поляки за чисельністю займають третю сходинку – 3856 осіб [22]. Від попереднього перепису 1989 р. (6704 ос., 0, 57%) їхня кількість скоротилася на 42%, а частка складає 0, 33% від усього населення [39]. Попри показники, полонія лишається згуртованою та якісно організованою спільнотою в області. Це прослідковується у діяльності громадських об'єднань осіб із польським корінням.

На Тернопільщині діють: Товариство відродження польської культури ім. Юліуша Словацького в м. Кременець (з 1989 р.), Польсько-українське культурно-освітнє товариство у м. Чортків (1993 р.), Польське гімнастичне товариство «Сокіл» (1994 р.), Польське культурно-освітнє товариство Тернопільської області (1995 р.), Дитяча організація тернопільського харцерського загону «Добрі вчинки» (2003 р.), Товариство польської культури ім. кс. Броніслава Мірецького у смт. Підволочиськ (2008 р.), Польське культурно-освітнє товариство у с. Старий Скалат (2008 р.), Польське культурно-освітнє товариство ім. Марцеліни Даровської у м. Бережани (2009 р.), відділення Спілки поляків України в смт. Підволочиськ (2009 р.), Надзбручанське товариство польської культури та мови (2014 р.) [12; 29].

У період, що розглядається у статті, тернопільська польшизна продовжила утверджену за попередні роки справу збереження польськості на теренах свого проживання.

Товариство відродження польської культури ім. Юліуша Словацького в м. Кременець, засноване першим у краї, не втратило потуги й у сьогоденні. У 2015 р. воно відзначило 25-ліття від часу офіційної реєстрації. Про значимість об'єднання для Кременеччини свідчить те, що на урочистості з нагоди ювілею прибули як гості з Генерального консульства РП у Луцьку, голова Федерації польських організацій в Україні Емілія Хмельова, так і представники місцевої влади. Голова районної державної адміністрації Сергій Сімчук відзначив внесок товариства у розбудову співробітництва між українськими та польськими громадами, пропагування української культури на теренах Європи, а також наголосив, що 25 років роботи – це ціле покоління людей, які змінюють одне одного й продовжують відроджувати польськість. Станіслав Людкевич, один із керівників товариства в минулому підтвердив, що тутешня влада завжди підтримувала ініціативи [20].

У даному контексті не можемо обійти увагою думку Мирослави Томчак – мешканки м. Білосток (Республіка Польща), котра у 1999–2004 рр. працювала вчителькою польської мови в суботньо-недільній школі у Кременці. У спогадах, опублікованих у газеті «Monitor Wołyński» 2015 р., вона пише: «Місцем, яке називали школою, був старий парафіяльний будинок без води, газу, який опалювали грубками. Дуже часто я сама їх розпалювала. Кращу частину плебанії займав паспортний відділ, який переїхав звідти тільки кілька років тому, залишивши її в жалюгідному стані. Школа до сьогодні – докір українській владі, яка протягом років не знайшла для кременецьких поляків відповідного місця... Наскільки я знаю, будівля поступово розвалюється. Я починаю сумніватися, що при такому ставленні до меншин та їхніх прав, гарантованих конституцією, влада отримає бажаний виховний ефект та викличе повагу й любов до української держави...» [36].

Слід додати, що 2016 р. у товаристві все ж відбулися внутрішні перетворення, з-поміж яких – обрання голови – Маріана Кані та нове приміщення для організації та польської школи [7]. Маємо підстави вважати, що владні структури дещо реабілітувалися перед громадою за неповноцінне забезпечення їхніх потреб у попередні два десятиріччя.

Ядро, що гуртує місцеву полонію, це насамперед традиції. Незмінні в Кременці колядкові зустрічі, що організовуються вчителями польської мови, скерованими в Україну Осередком розвитку

польської освіти за кордоном. Програма заходу включає польські й українські наспіви, інформацію про польські звичаї на свята, порівняння з власне українськими [5].

Як і поляки в усьому світі, локальна польщизна вшановує державні свята етнічної батьківщини. У День Конституції Польщі 3 травня та День незалежності Польщі 11 листопада члени товариства збираються на урочистості. Вони включають богослужіння на чолі з настоятелем місцевої римокатолицької парафії о. Лукашем Грохлею, вітання від партнера кременецької полонії – директора Музею Юліуша Словацького Тамари Сеніної, виступи хору «Кременецькі барви», що діє при товаристві [4; 14; 40].

У вересні в Кременці відбувається Міжнародний літературно-мистецький форум під патронатом Міністерства культури України, Міністерства культури і національної спадщини Польщі, департаменту культури, релігій і національностей Тернопільської облдержадміністрації. Захід започаткований 2005 р. і 2014–2016 рр. не стали винятками у його проведенні. Фахівці з Польщі, різних куточків України, представники влади і громадських організацій (в тому числі національних меншин) обговорюють актуальні питання розвитку українсько-польського культурного середовища [21]. З 1996 р. у Кременці бере початок декламаторський конкурс «Вогнистий Ангел Волині». З огляду на політичну ситуацію в Україні, з 2014 р. учасниками проекту стають лише учні кременецьких шкіл (натомість раніше приїздили діти з-за Бугу) [19].

Здобутком Товариства відродження польської культури імені Юліуша Словацького в Кременці під сучасну пору є те, що у 2016–2017 навчальному році польська школа прийняла більше двохсот учнів різних вікових груп (вдвічі більше, ніж, приміром, у 2015–2016 рр.). Працюють в осередку вчителі, скеровані Центром розвитку польської освіти за кордоном. Вихованці є лауреатами міжнародного конкурсу «Бути поляком», змагань, організованих польськими товариствами в Україні та польським консульством («Польські сліди», фотоконкурс, польський диктант, конкурс поезії Марії Конопницької, конкурс співаної поезії в Ковелі). Серед випускників школи – студенти університетів Варшави, Кракова, Вроцлава, Любліна та Жешува. Завдяки цьому Кременецька гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка має підготовлених викладачів польської мови, а Музей Юліуша Словацького – компетентних працівників [30; 36].

Польська спільнота Кременеччини як свідомо частина українського суспільства не стоїть осторонь подій, що відбуваються в Україні, зокрема порушення цілісності держави на Сході. Ігор Ногас, член правління Товариства відродження польської культури імені Ю. Словацького, висловив рішення стати контрактником у війську, адже вважає, що його моральний обов'язок – служити Батьківщині [13].

Польське культурно-освітнє товариство Тернопільської області 2016 р. підсумувало 30-ліття від перших неофіційних кроків ренесансу польщизни у Тернополі. Під час урочистостей було наголошено на ролі у гуртуванні полонії парафіяльного костелу Божого милосердя і Божої Матері, а також поіменно згадано голів товариства – Віктора Афанасова, Зенона Чубатого, Генріха Стронського, Петра Фриза [34; 38]. Від осені 2016 р. керівницею організації обрано Марину Войнову [11].

Місцева спільнота єдина у дотриманні польських звичаїв [3]. Зустрічню польських та українських народних пісень, жартів, частувань, забав є так звані «Анджейки» – вечір передбачень, який відзначають у Польщі в ніч із 29 на 30 листопада [16]. За ініціативи товариства масштабно проходять різдвяні колядування в Українському домі «Перемога» за участю учнів школи польської мови, симпатиків польської громади [32]. Організуються також заходи, що не мають жодного національного відтінку, як-от День жінки, День бабусі та дідуся [6; 31; 37]. Невід'ємною частиною побутування тернопільських поляків є підготовка поетично-музичних програм з нагоди пам'ятних дат з минувшини та сьогодення історичної батьківщини [18]. 2015 р. у День Конституції Польщі товариство ініціювало відкриту дискусію про стан та перспективи розвитку польщизни за участю представників польських осередків області [28].

Активно діє при організації польська школа. Якість викладання підтверджена запрошеннями учнів на молодіжні обміни, мовні табори, декламаторські конкурси, полонійні злети до Республіки Польща [1; 2; 8; 15].

Чільна складова роботи тернопільської полонії – впорядкування польської частини місцевого цвинтаря. Це відбувається у співпраці з волонтерами акції «Могили прадіда врятуй від забуття» з м. Вроцлав (Республіка Польща), окремі з яких мають «кресове» коріння. Спільне українсько-польське прибирання могил – це виховання молоді на справжніх цінностях, найкращий із можливих уроків історії та культури, дружби та взаєморозуміння [9; 33]. Товариство у Тернополі – учасник науково-

практичних конференцій щодо стану польських некрополів Західної України та активізації співпраці в цій сфері між обома державами [11]. У розрізі збереження історичної спадщини на початку 2017 р. місцева спільнота оприлюднила рішення про створення «Книги пам'яті», де вміщуватимуться записи спогадів старших осіб [35].

Польсько-українське культурно-освітнє товариство у м. Чортків у період, що підлягав дослідженню, має оновлення у двох площинах – просвітницькій та навчально-методичній. 2015 р. з ініціативи Центру культури і польської мови у Чорткові розпочалися недільні перегляди польських фільмів, куди запрошуються охочі досягнути кіномистецький простір сусідньої держави [17]. Педагоги-полоністи 2016 р. взяли участь у з'їзді представників польських організацій у Варшаві задля ознайомлення з освітньою діяльністю, починаючи від початкової школи й закінчуючи ліцеєм [10].

У 2014 р. заявило про наміри підтримувати польськість в одному із куточків Тернопільщини *Надзбручанське товариство польської культури та мови*, зареєстроване у с. Сидорів Гусятинського району [29]. За кілька років існування виокремилися три основні ділянки, в межах яких базується діяльність осередку – це вивчення польської мови, кристалізація традицій етнічної батьківщини осіб із польським корінням, збереження пам'яток історичної спадщини релігійного і національного характеру.

При товаристві функціонує Гусятинська суботня школа. Тісну співпрацю навчальний осередок має із м. Оборніки Шльонські (Республіка Польща), куди у повоєнні роки з Гусятини було депортовано понад 500 осіб [24]. Слухачі польської школи під час візитів за Буг спілкуються з нащадками покоління переселених, тим самим забезпечуючи взаєморозуміння між новою генерацією поляків та українців.

Місцева полонія належно відзначає знакові для поляків дні – ухвалення конституції та проголошення незалежності [26; 27]. Особливу увагу члени товариства приділяють опіці над старою частиною гусятинського цвинтаря, де спочивають люди католицького віросповідання польської національності. Впорядкування території та могил відбувається спільно з волонтерами з м. Вроцлав і м. Оборніки Шльонські, предки яких поховані в Україні [25].

У Гусятинському краї ледь не у кожному селі є костел. Деякими опікуються парафіяни, інші у занедбаному стані. Надзбручанське товариство польської культури та мови означило для себе мету – рятувати ці духовно-культурні пам'ятки. Станом на 2016 р. у с. Сидорів оновлено костел Благовіщення Діви Марії та зареєстровано римо-католицьку парафію. У селах Ключинці та Нижбірок проведено ремонтні роботи даху, благоустрій прилеглої території і затверджено рішення громади про намір відновити парафію. Натхненник подібних зрушень – голова об'єднання Іван Пейко, котрий відвідує села, оглядає костели, гуртує місцевих поляків і спільно з ними ідейно та матеріально реалізовує план відновлення святині [23].

Висновки. Результати аналізу публікацій видання «Monitor Wołyński» за 2014 – початок 2017 рр. дають підставу стверджувати наступне. Під сучасну пору особи польського походження, котрі проживають на Тернопільщині, продовжують справу збереження етнічної самобутності, започатковану старшим поколінням наприкінці 1980-х рр. Класичним елементом цього процесу варто назвати польську школу як незмінний атрибут функціонування полонійної організації. Саме навчальний осередок гуртує дорослих і дітей, зацікавлених у розвитку польщизни, як з метою відзначення непересічних подій з минулого історичної батьківщини, так і задля опіки над пам'ятками, що лишилися. Йдеться, зокрема, про впорядкування римо-католицьких поховань на старих частинах місцевих цвинтарів, а також відновлення занедбаних костелів у селах Тернопільщини.

Акції та заходи польських товариств у краї гуртують не лише полонію. Вони відкривають українцям з діда-прадіда звичаєво-культурний простір сусіднього народу, тим самим кристалізуючи сьогоденні зв'язки між обома спільнотами.

Джерела та література

1. Білецька Л. Відпочинок у Замості / Л. Білецька // *Monitor Wołyński*. – 2015. – 25 черв. – С. 10.
2. Білецька Л. Зимовий відпочинок у Кракові / Л. Білецька // *Monitor Wołyński*. – 2015. – 12 берез. – С. 12.
3. Білецька Л. Свято Миколая в Тернополі / Л. Білецька // *Monitor Wołyński*. – 2014. – 18 груд. – С. 5.
4. Бути вільними // *Monitor Wołyński*. – 2014. – 15 трав. – С. 10.
5. Вечір колядок у Кременці // *Monitor Wołyński*. – 2016. – 28 січ. – С. 9.
6. Від покоління до покоління // *Monitor Wołyński*. – 2016. – 25 лют. – С. 10.
7. Відкрили нове приміщення товариства у Кременці // *Monitor Wołyński*. – 2016. – 15 верес. – С. 12.

8. Войнова М. Декламації в Тернополі / М. Войнова // *Monitor Wołyński*. – 2016. – 11 квіт. – С. 12.
9. Войнова М. Найкращий урок історії / М. Войнова // *Monitor Wołyński*. – 2016. – 11 серп. – С. 4.
10. Войнова М. Учителі обмінювалися досвідом / М. Войнова // *Monitor Wołyński*. – 2016. – 27 жовт. – С. 11.
11. Войнова М. У Ярославі обговорювали стан польських некрополів / М. Войнова // *Monitor Wołyński*. – 2016. – 10 лист. – С. 11.
12. Гарбарук А. С. Передумови та особливості заснування польських національних товариств Тернопільщини у 1989–2013 рр. / А. С. Гарбарук // Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук: матер. III всеукр. наук. конф. з міжнар. участю (м. Дніпропетровськ, 20 грудня 2013 р.): у 5 ч. – Д.: ТОВ «Інновація», 2013. – Ч. 1. – С. 55–58.
13. Гуславська Я. Маємо «власного» солдата в українському війську // Я. Гуславська // *Monitor Wołyński*. – 2017. – 12 січ. – С. 3.
14. Дзюрковська Б. Свято в Кременці / Б. Дзюрковська // *Monitor Wołyński*. – 2014. – 20 лист. – С. 10.
15. Жирська Г. Канікули в Кракові / Г. Жирська // *Monitor Wołyński*. – 2016. – 11 лют. – С. 7.
16. Жирська Г. Польсько-українські ворожіння на Андрія / Г. Жирська // *Monitor Wołyński*. – 2016. – 8 груд. – С. 11.
17. Іванців В. У Чорткові – польські фільми / В. Іванців // *Monitor Wołyński*. – 2015. – 14 трав. – С. 9.
18. Млинко О. Відзначення Дня незалежності в Тернополі / О. Млинко // *Monitor Wołyński*. – 2015. – 9 лист. – С. 3.
19. Морозюк Я. «Вогнистий ангел Волині» / Я. Морозюк // *Monitor Wołyński*. – 2014. – 23 жовт. – С. 12.
20. Нагорнюк Г. Товариству у Кременці – 25 років / Г. Нагорнюк // *Monitor Wołyński*. – 2015. – 9 лип. – С. 1-2.
21. Нагорнюк Г. У Кременці відбудеться ювілейний «Діалог двох культур» / Г. Нагорнюк // *Monitor Wołyński*. – 2014. – 28 серп. – С. 8.
22. Національний склад населення Тернопільської області Розподіл за громадянством та віком. Всеукр. перепис 2001 р. – Тернопіль, 2003. – 124 с.
23. Пейко І. Врятовані костели Поділля / І. Пейко // *Monitor Wołyński*. – 2016. – 24 берез. – С. 3.
24. Пейко І. Діти з Гусятина відвідали Оборники Шльонські / І. Пейко // *Monitor Wołyński*. – 2015. – 9 верес. – С. 10.
25. Пейко І. Не залишаються осторонь / І. Пейко // *Monitor Wołyński*. – 2015. – 24 груд. – С. 15.
26. Пейко І. Урочистість у Сидорові / І. Пейко // *Monitor Wołyński*. – 2015. – 3 грудня. – С. 8.
27. Петренко Г. Свято Конституції 3 травня в Чорткові / Г. Петренко // *Monitor Wołyński*. – 2016. – 12 трав. – С. 2.
28. Полонійне свято в Тернополі // *Monitor Wołyński*. – 2015. – 14 трав. – С. 3.
29. Польські організації Луцького консульського округу / Генеральне консульство Республіки Польща у Луцьку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.luck.msz.gov.pl/uk/wspolpraca_dwustronna/polonia_na_ukrainie/luck_ua_k_99/
30. Пронжинська Д. Польська школа в Кременці / Д. Пронжинська // *Monitor Wołyński*. – 2017. – 27 квіт. – С. 1,2.
31. Сорока М. Про жінок і для жінок / М. Сорока // *Monitor Wołyński*. – 2016. – 24 берез. – С. 10.
32. Сорока М. Різдвяне колядування / М. Сорока // *Monitor Wołyński*. – 2015. – 24 груд. – С. 10.
33. Сорока М. Сентиментальні зустрічі / М. Сорока // *Monitor Wołyński*. – 2016. – 15 верес. – С. 12.
34. Сорока М. 30 років у спільноті / М. Сорока // *Monitor Wołyński*. – 2016. – 12 трав. – С. 1.
35. Сорока М. У Тернополі запишуватимуть спогади / М. Сорока // *Monitor Wołyński*. – 2017. – 23 лют. – С. 8.
36. Томчак М. Спогади з Кременця та про Кременець / М. Томчак // *Monitor Wołyński*. – 2015. – 23 лип. – С. 7.
37. У Тернополі відсвяткували День жінки // *Monitor Wołyński*. – 2017. – 23 берез. – С. 12.
38. Фриз П. Зустріч у Товаристві / П. Фриз, Г. Жирська // *Monitor Wołyński*. – 2016. – 10 берез. – С. 11.
39. Щербаков А. Польська громада в цифрах і фактах / А. Щербаков // Тернопіль вечірній. – 2000. – 26 лип. – С. 3.
40. Witaj, Maj, 3 Maj // *Monitor Wołyński*. – 2015. – 14 трав. – С. 3.